

שולחן עורך - מרכז הסדר!

חננאל טחובר

אחד הסימנים שאליו מחכים אולי יותר מכל הוא 'שולחן עורך' האם זה רק מהרצון לאכול, או שיש כאן משהו עמוק ומהותי יותר?

מכל חמשה עשר הסימנים המרכיבים את ליל הסדר ושנועדו בין השאר להזכיר לנו את הלכותיו המרובות, המפתיע מכולם הוא 'שולחן עורך'. וכי יכולנו לשכוח לאכול? האם מישהו העלה על דעתו לוותר על הסעודה ועוד שהיא מגיעה כל כך מאוחר?! יתרה מזו - רובם ככולם של סימני הסדר קשורים בהלכות של מצוות החג החל ב-'קדש' עם חישובים על כמות ה-'רביעית' והמצווה הכפולה של קידוש ושל כוס ראשונה מארבע כוסות,, ההסיבה וכו' דרך 'ורחץ' וההבדל בינה לבין 'רחצה' ומי חייב בה ועד 'צפון' עם דיון בכמותו וזמנו וכו'. אפילו ל-'נרצה' יש מקום בבחינת מה מותר ואסור לעשות עם סיום הסדר ומה ראוי שייעשה... והשירים והפיוטים... אך מה עניינו ההלכתי ובעיקר הרעיוני של 'שולחן עורך'? כיצד הוא קשור ליציאת מצרים?

להגדה חוברו פרושים כחול אשר על חוף ים סוף, ודברים רבים נאמרו בהקשר לסימנים השונים ולא רק לחלק של ה-'מגיד'. המעיין בהלכה ובהגדה בעניין 'שולחן עורך' ימצא בעיקר התייחסות קצרה לעניין האוכל ועוד תוספת בעניין השארת מקום לאפיקומן או שתייה במהלך הסעודה, וזהו. המהדרים כתבו שיש מקום לאמירת דברי תורה על השולחן (שזה דבר שנעשה לאורך כל הערב...). היכן הפירושים, הרעיונות ודברי האמונה המוסר וההגות ל-'שולחן עורך'?

ישנו גם פער נסתר שלא מדברים עליו בגלוי בין הציפייה (של גדולים וקטנים כאחת) להגיע כבר ל-'שולחן עורך' לבין 'זמן האיכות' המוקדש לו. נראה כביכול ששלב האוכל הוא מן דבר שאולי חכמים היו מעדיפים לוותר עליו והיה ראוי שבליילה זה נתקדש ונהיה כולנו רוחניים... אך המציאות כאמור לעיל שונה, שונה מאד.

מה אם כן תפקידם של הקניידעלך בתוך כל המרור, הכרפס והאפיקומן? אבקש לטעון ולומר ששולחן עורך הוא מרכז הסדר ושיאו, אך לשם כך נחוצות מספר הקדמות. עניינו של ליל הסדר הוא היציאה מעבדות לחירות, כדי להמחיש זאת קבעו מחברי ההגדה את הכלל 'מתחיל בגנות ומסיים בשבח' (משנה פסחים פרק י, ד). באופן כללי יש בהגדה שלשה רעיונות מרכזיים: תאור הקושי שהיה, תאור ההיפוך במצב עם המכות והיציאה ולבסוף תודה והלל על כך.

מהיכן מתחיל סיפור הגנות? על זה נחלקו אמוראים בגמ' ואכמ"ל, על כל פנים חלק ניכר מ-'מגיד' וכן ה-'מרור', 'מצה' ועוד עוסקים בהמחשת המצב הקשה שהיה במצרים, הגמרא דורשת כמעט כל מילה בפרשת 'ארמי אובד אבי' (דברים כו) וממחישה את השעבוד הקשה:

וירעו אתנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבדה קשה. וירעו אתנו המצרים - כמה שנגאמר: הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו, ועלה מן הארץ. ויענונו - כמה שנגאמר: וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם. ויבן ערי מסכנות לפרעה. את פתם ואת רעמסס. ויתנו עלינו עבדה קשה - כמה שנגאמר: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. וכן הלאה לאורך כל הפסוקים.

חלק נוסף עוסק בהיפוך המצב וביציאה לחירות:

ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ויבזרע נטויה, ובמרא גדל, ובאתות ובמפתים. ויוצאנו ה' ממצרים - לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, שנגאמר: ועבדתי בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ה'. ועבדתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך הפיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף בכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח. וכך הלאה והלאה...

בהמשך מדגישה ההגדה את הטובות שזכה להם העם מאז:

אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, ויינו.

אלו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, ויינו.

אלו קָרְבָּנוּ לַפָּנִי הַרְסִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, דִּיִּינוּ.

אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּיִּינוּ.

אלו הִכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּבְחָרָה, דִּיִּינוּ, וְכו'.

ואכן לא נפקד מקומו של ה'שבח' ואנו אומרים בקול גדול:

לְפִיכֶן אֲנַחְנוּ תִּכְבְּיִם לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרַומֵם, לְהַדְרֵה, לְכַרְךָ, לְעֲלֵה וּלְקַלֵּס
לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִיִּים הָאֵלֹהִים: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה,
וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה. וְנֹאמֵר לְפָנֶיךָ שִׁירָה תְּדַשְׁשֶׁה:
הַלְלוּיָהּ. וּבְהַמְשַׁךְ אֲנוּ גּוֹמְרִים אֶת כָּל הַהֲלָל.

אך לכאורה למרות כל מה שאנו אומרים ולמרות שאנו מכלילים עצמנו (למי שעשה לאבותינו ולנו... והיא שעמדה לאבותינו ולנו ועוד), עדיין - כך נדמה - רובה ככולה של ההגדה עוסקת בעבר (הרחוק והמופלא, העבר הניסי והמרומם של היציאה מעבדות לחירות). אך האם זה הכל? היכן השבח שלנו, היושבים עתה לליל הסדר, השבח של דורנו, של תקופתנו, של לילה זה, של שנה זו? כיצד נביע את חירותנו כרגע, את החופש שאנו אדונים לעצמנו, לזמננו, לרכושינו? את זה בא לבטא ה-'שולחן ערוך'. הישיבה ליד שולחן ערוך מכיל כל טוב מביאה לידי ביטוי בצורה הבלתי אמצעית והברורה מכל את מצבנו הטוב כיום, עכשיו. האפשרות שלנו להתהדר בכלים נאים, בתבשילים ערבים, בבשר ודגים היא העדות הטובה ביותר שאיננו כבר במצרים... היכולת לשבת בהסיבה כבני מלכים, לשוחח בלי פחד משלטון זר מגלבים ועלילות דם, היא השבח היותר גדול לבורא עולם על השפע הרב שהוא נתן לנו בעת הזאת. ההסבה לאורך חלק מהלילה, עריכת השולחן בכלים נאים וכו' מכינה אותנו לקראת 'השולחן ערוך' בו נמצא שיא הביטוי לחירותנו. חרות זו היא קודם כל חרות גופנית, היכולת והאפשרות לאכול, לשתות וכו' ועל גביה מגיעה החרות הנפשית וכך כתב

הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג' פרק כז) מדגיש את חשיבות וקדימות השלמות הגופנית, להלן חלק מדבריו עיי"ש:

כוונת כל התורה שני דברים, והם: תקינות הנפש ותקינות הגוף...

מטרה שנייה זאת היא המודגשת יותר, והיא אשר הפליגו לפרטה ולפרט את כל פרטיה, כי הכוונה הראשונה אינה מושגת אלא לאחר שמושגת זאת השנייה, זאת מפני שהוכח בהוכחה מופתית שלאדם שתי שלמויות: שלמות ראשונה והיא שלמות הגוף, ושלמות אחרונה והיא שלמות הנפש. שלמותו הראשונה היא שיהיה בריא, בטוב שבמצביו

הגופניים. דבר זה אינו אפשרי אלא אם כן הוא מוצא את כל מה שהכרחי לו כל-אימת שהוא מבקשו, כלומר, מזונותיו ויתר הנהגת גופו, כגון דיור, רחצה וזולתם. אדם בודד אינו יכול להשיג זאת כלל. אין כל פרט יכול להשיג זאת אלא בהתאגדות המדינית, כמו שידוע שהאדם מדיני בטבעו... ברור גם כן שלא ניתן להשיג את השלמות האחרונה הנעלה הזאת אלא לאחר השגת השלמות הראשונה, כי האדם אינו יכול לתפוש מושכל אפילו אם הוסבר לו, כל שכן שיתעורר לזאת מעצמו, בשעה שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק ...

ברורה איפה חשיבות השמחה בדברים הגופניים המאפשרת גם התעמקות בצד הרוחני, ולא לחינם בדברים רבים של מצווה אנו שמחים ביין וכדו'. נסכם ונאמר שנפש האדם מתפעלת מ-'כאן ועכשיו' יותר מאשר ממה שהיה או יהיה. נפש האדם מתפעלת יותר מתיאורי 'יש', עושר, כבוד והדר מאשר מתיאורי 'אין', צער עוני ומחסור. היה ראוי לכאורה לעסוק בליל הסדר רק במצבנו הטוב היום, בארצנו המתפתחת, בכלכלה, בחקלאות, בתיירות ובעוד נושאים רבים המבשרים את הרי ישראל הנותנים פירותיהם כדברי יחזקאל, ואכן ראוי לעסוק בזה... אך חכמים שהכירו את כוחות הנפש ידעו כי עדיף להתחיל בגנות ורק לאורה ומתוכה לסיים בשבת, כך הוא בולט יותר, כך הוא משמעותי יותר. על כן פותחת ההגדה בתיאור הצער והקושי והגאולה ממנו ומגיעה לשיא התודה וההלל ב-'שולחן עורך' שמבטא את החירות, את האפשרות להתענג היום ממה שזן ה' את עולמו, את חירותנו הלאומית והרוחנית לעומת שיעבוד מצרים. 'שולחן עורך' הוא שיקוף של החירות, של היכולת להגיע לשיא חומרי של אכילה ושתייה שכל כולה הודאה ושבח לה' וכך היא מתקדשת מעבר לאכילה בלבד. וכיצד ישמחו בהווה הדלים והעניים, אלו שאוכלים רק פת חרובים מערב שבת לערב שבת? - כך שאלני הרב דוד פוקס כשהראיתי לו את הדברים - ועניתי לו, אדרבה - לכן אנו פותחים את הסדר ב'כל דכפין יתי וכול' ואף הרמב"ם כתב להלכה: "וכשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש--אין זו שמחת מצווה, אלא שמחת כרסו..." (הלכות שביחת יום טוב, ר').

יהי רצון שנזכה לאכול לשובע גם מן הזבחים וגם מן הפסחים בירושלים עיר קדשנו תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן.